

GARMENDIA LARRAÑAGA, Juan. *Euskal Herria. Etnografia, Historia.*

Obra completa. 8 ale. Haranburu Editor.

Luis Maria MUJICA

Beti pozgarri bada lan bati amalera ematea, hainbatago Juan Garmendia Larrañaga etnologoak eskaintzen digun obra erraldola bezalakoa denean, bere luze-zabalean milaka orritan hedatzen baita. Zortzi ale nagusiko lan gaitza da, eta harridura datorkigu baitara gizon batek halako ekintza garatu duelako, urte anitzen ildoan. Lan hau, xomorra-lana da, tokian tokiko harakatzeari lotua baitago, eta liburukletan emanikoaz gain, bere bibliografia osoan han-hemen barreiatuta zeuden artikulua eta bestelako lan laburrak biltzen dira. Autoreak lanean, neke fisikoaz gain, bere ahalegin morala ezarri du hiltzear dagoen kutural errural baten baten aztarnak, eta hainbat tresna zaharkituen urratsak, jasotzean.

Juan Garmendiak beti harritu gaitu bere izarea arrala, jator eta ireklagatik, eta hori esker uler daiteke obra hain eskergaren emaitza; tolosarrak, urteetan, jende anitzekin solas egiteko pazientzia ukan du, ezen hainbeste orri ateratzeko, nahitaezkoa zen egun, gehienbat, desagertuak diren gizasemeak –artisansuak, nekazariak, kontalariak, eta abar– bere bere habitat propian aurkitzea. Bere lana, bestalde, ez da herriaren hurbilekoa izan, baita artxibategi eta beste iturrietakoa, beti datu berrien bila. Gurean herri kulturaren biltzalle iaok ukan ditugu, hala nola, Azkue, Barandiaran, M. Lekuona, aita Donostia, eta abar. Juan Larrañaga halen parean ezar daiteke...

Haranburu editoreak eskaintzen digun obra ikusirik, ezin da dudatan jarri, Juan Garmendiaren lanaren zabaltasuna, ia hirurogel urtetako egitekoa plazaratzen baita bertan –modu txukunean eta eske-

matikoki-, nahiz, lehenago, idazki hainbatek argia ikusi han-hemenago liburukietan.

Egia esan, Juan Larrañagak erabiliriko iturri anitz desagertu da –bai gizasemeen kasuan, bai tresna eta orlogarri zaharren kasuan–, eta egjatzapen horrek ballogarriagoa bilakatzen du obra honen argi-talepena. Euskal Herriaren zati handi bat dago jaso bertan. Gure ondare etnologiko eta historikoaren zati handi bat islatzen da hemen, egilea etengabe ibili baita, datu zehatzak –halako kontakizuna, halako tresnaren erabilera, gazua zaharkindu askoren prozesua–, modu egokian biltzen. Gainera, edizio honetan ikusten denez, Juan Garmendiak ez du bere Ikerketa, bilketa-lan eta aztarna antropologikoen pilaketa euskara sailhestuz egin, bilduman lan anitz gure hizkuntzan burutua –edo bertara itzulia baitago– (eta pozgarria da tolosarrak euskararen esparru eta giroan jardun duela ikustea, kasu anitzetan).

Handia da Euskal Herriaren ondare kulturala, herri zaharra delako, baina ez zen aski ondarea bere hartan ematea, modu egokian bildu behar zen baino. Edonork esanen luke, behin Barandiaran edo Azkue emanda, urri geratzen zela oraindik jasotzeko –edo, bere kasuan, aztertzeko–. Bilduma nagusi honen indizea ikusirik, txundituta geratzen da bat halako tematika-zerrenda oparoa atzematean, lanean datu antropologiko, etnologiko eta kulturalen artarnak oso hedatuak baitira. Beraz, Larrañagaren egitekoa, joanaldia eta geroaren artean zubia egitea izan da, lehendikoa egunera ekartzea, bilduak egungo atentziara egokituz, eta euskal ondarearen luze-zabala, alde nabarretatik, erakutsiz. Behar bada, gure egilea bezalako gizaseme arduratsurik eman ez bazen, altxor kultural (etnografiko, antropologiko...) asko betirako galduko zen –eta hainbat gehiago telebista eta ordenadorearen garai honetan, maiz, azken teknika, sollik, baliotzatzen baita–. Burdingintzan (arpoigintzan, ainguragintzan...), ontzigintzan, saskigintzan, ehungintzan –eta etno-antropogiaren luze-zabalean– hainbat eta hainbat zehaztapen berri dugu bilduman, XXI.mendera sartu garenontzat adierazgarriago izanen dena. Tradizioak emana gordetzea kondairari errespetua edukitzea da –eta, kasu honetan, Euskal Herriaren iragana maitatu eta ezagutaraztea–. Hori iza da, bada, Tolosako etnologo handiaren egitekoa, eta Haranburu argjaltetxeak meritua du bideak egin dituelako alxor hau gureganatzen. Behean ikusiko dugunez, Juan Garmendiak euskal kultura

etnologikoaren alderdi antiz ukitu du. Batzuek alpatzekotan hor dau-
de heriotzaren inguruko erritoak, herri-medikuntza, artesautza oro-
korra, gure gizarte aurre-industrialaren aro osoa. Bestalde, zeharbi-
dez emaniko hainbat hitzaldi eta izkriburen zerranda ere hor
dugu, egilearen ildoan hubiletik zintzoago jarraitzeko.

Bildumako zortzi libururekin tematikara hurbilagoztea komeni
da, bertan baitago gure etnologo eta antropologaren uztaren adie-
razpen zabala. Zortzigarren aleak, sailez-sail, ematen digu gai ba-
koitzaren hedadura luzea indizearen copus ongi gauzatuan.

Lehenik artisautza ageri zaigu monografia, opuskulu eta artiku-
luetan banatua. Etnografiaren aldetik bertan aztarna anitz burdin-
gintza eta laborari-lanabes (Nafarroa Iparraldeko etnografiak garapen
asko du; Gipuzkoakoak ere hedadura handia du, besteen artean,
Mutrikuko amugilea, Alkizako silagilea edo Nuarbeko saskigilea kon-
tuan izanik). Liburukietan artisautzak lehenengo eta bigarren sailak
hartzen ditu.

Hirugarren sailean ihauteriei atxikitakoak agertzen dira; bereziki,
Araba, Nafarroa eta Iparraldeko adierazpenei loturikoak. Alpagarri,
Markitos Zalduekoko, Lizartzako ihauteak, Tolosakoa festa ezagu-
nak, edo eta Lantz, Zubieta eta Iturengo adierazpen bereziak.

Hirugarren sailean bestelako jai eta jokoen saldoa ageri da, non
garbiro ematen diren festaren inguruan atonduriko erritoak, adieraz-
pen folklorikoak, urte-sasoei atxikitako azalptideak. Jailetan alpatzekoak
San Joan Bataiatzalea, Eguberriak eta santu berezien inguruan gara-
turikoak. Larrañagaren lanean garapen berezia du San Joan egunak
(udako solstizioa, San Joan zuhaitza, Tolosako alardea...) eta haur-jo-
lasen inguruko azalptideak.

Laugarren sailean mito eta etnografiaren esparrua da, mitoen
monografiek euskal pentsamendu magikora eta mito-kontakizuneta-
ra garamatza (jentilen eta sorginen presentzia hurbiletik tratatuz...).
Sailean sartzen dira, adibidez, J. Larrañagak berrikitan argitaratutako
konjuroen saldoa. Bertan, orobat, lelendak eta pertsona berezien
inguruko kontakizunak –arima erratuen agerpenak, adibidez–. Etno-
grafiaren barnean, berriz, heriotze-erritoak, baserriaren arkitektura
eta giroaren ingurukoak, ferrolen garapenari buruzkoak, nekazaritza-
ren zikloak, eta abar. Artikuluetan alpatzekoak Urkizu auzoaren azter-
keta, Ormaiztegiako aztarna etnografikoa, edo eta etnografiaren itu-
rriei buruzko salo berezia.

Selgarren atalean herri-medikuta, heriotze-erritoak eta lexikoa etnografikoa ardatz duten azterketa –eta bilketa-lana– azaltzen dira, besteen artean. Monografietan sendagal zenbait, Petrikillo pertsonaia, eritasun berezien sendakizuna, eta hurbilekoak aztergal. Azken partean, berriro, etnografiaren arlo zabalarekin zerikusia duen lexikoaren gogoeta egiten da, autoreak tesi doktorala aurkeztean eginko lanaren ildotik, adibidez. Lan hura irakurtzean konturatu ginen, latinak –eta ondorengo mintzaira erromanikoek –esate batera gaztelaniak, gaskoinak, frantsesak euskarari mallebutan kopurua altua eman diola, eta horrek berak hurbilagotik lan berezia merezi lukeela. Ez da harritzekoa euskarak menderakizun lexikal hori edukitzea inguruko hizkuntzekiko, gure kulturaren beste arloetan ere berdin gertatu baita (errlijioa edo etxegintzari dagionez, adibidez...); hortik ateratzen da mallebuen esparrua ez dela lexiko tekniko moderno, soilik, aspaldiko lexikoa traizionala ere bai, eta, zehazki, lanabes zaharrekin loturikoa.

Zazpigarren sailean autoreak historiarekin zerikusia duen tematika dakar; adibidez, Tolosa hiriaren inguruko albistek, langiletalde edo gremioei dagozkienak, Ibarako (Gip.) Azkue burdinolari dagozkionak, edo eta Laurgain eta Alzola auzoen giza-urratsen segimena.

Zortzigarren atalean, azkenik, egileak potporri bat egin du, handik eta hemendiko gai nahasiak, modu soltean, zaku berean sartuz. Horregatik, *Miscelanea* izenburua du sailak. Gogoratzekotan, hurrengoak ekarriko genituzke, besteen artean: Zikiro-yatea Zugarramurdi, Naipeak Donostian eta Olartzunen, Amarrenak, Iparragireri prologoa, A. Irigarai-ri omenaldia, zilargileak Tolosan XVIII. mendean, Joxe M. Barandiaran eta L. Mitxelenari buruzkoak, Julio Caro Barojaren alderdi zenbait, Idiazkez Jauregia Tolosan, Patxi Arrieta quantegileaz, Samaniego Tolosako alkateaz, eta abar luzea.

Goian esan dugunez, zortzi liburukitan hedatzen den bilduma honek Juan Larrañaga tolosarraren urte anitzetako lan isil eta joria agerian uzten digu, eta bere salamenaren egokitasuna, bertako altxor etnografiko anitz betiko itzaltzeko arriskuan baitzegoen, zeharbidetaskotatik begiratuta. Alderdi honek, bada, lan honen garrantzia areago eramaten du, eta Euskal Herria osoak zor dio gure etnologo salatuari eskerrona.